स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील सांस्कृतिक उपक्रम व योजना यांच्या अंमलबजावणीचा आढावा.

(2012-17)

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठाच्या शिक्षणशास्त्र विद्याशाखे

अंतर्गत विद्यावाचस्पती पीएच.डी. पदवीसाठी सादर करावयाचा

संशोधन आराखडा

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड.

संशोधिका

झंपलवाड स्वाती नामदेवराव

(पीएच.डी.प्रशिक्षणार्थी)

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ. पाटील वैजयंता नागोराव

एम.एस्सी.(गणित), एम.एड.पीएच.डी., सेट (शिक्षणशास्त्र)

संशोधन केंद्र

शिक्षणशास्त्र संकुल,

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

सन 2017

1.1 प्रस्तावना :-

शिक्षण ही निरंतर चालणारी प्रक्रिया आहे.परंतु या प्रक्रियेत निरंतर बद्दल होत असतो. पुर्वी शिक्षण या शब्दाचा अर्थ शिकणे किंवा अभ्यास करणे शाळेत जाऊन परीक्षा उत्तीर्ण होणे, असा गृहित धरला जात होता. परंतु आता शिक्षणाची संकल्पना बदलली आहे. नव्हेतर विस्तृत झाली आहे. रुंदावली आहे. आज शिक्षणाचा अर्थ अभ्यासक्रम नव्हे तर अभ्यासक्रमाबरोबर अभ्यासानुवृती उपक्रम सुध्दा आहे. शिक्षण म्हणजे ज्ञानात्मक विकास नव्हे तर बोधात्मक, क्रियात्मक आणि ज्ञानात्मक विकास होय शिक्षण म्हणजे विद्यार्थ्याचा विकास होय.

अभ्यासानुवृती उपक्रमामुळे विद्यार्थ्याचा व्यक्तिमत्व विकास अर्थात सर्वांगिण विकास होत असतो. संस्कारक्षम वयातील विद्यार्थ्यावर अभ्यासानुवृती उपक्रमाद्वारे योग्य संस्कार करता येतात. या संस्कारामुळे उत्कृष्ठ व्यक्तीमत्वाचे नागरिक तयार करणे हे शिक्षणाचे उद्दिष्ट साध्य ÆÖŸÖ.

शिक्षणातून विद्यार्थ्याचा सर्वांगिण विकास करणे अपेक्षित आहे त्यासाठी विद्यार्थ्यांना केवळ पाठ्यपुस्तकाचे शिक्षण पुरेसे नाही तर पाठ्यपुस्तका बाहेर विशाल विश्व विद्यार्थ्यासमोर उभे केले पाहिजे.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास हे शिक्षणाचे अंतिम ध्येय आहे. शिक्षण क्षेत्रात अनेक परिवर्तन म्हणजे 1986 चे राष्ट्रीय शैक्षणिक

धोरण होय. या धोरणानुसार महाराष्ट्र शासनाने अभ्यासक्रमाची पुर्नरचना केली. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचा मुख्य आधार दहा राष्ट्रीय पायाभूत तत्वे आहेत. ही तत्वे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकासासाठी पायाभूत अशी ŸÖŸ¾Ö †ÖÆêŸÖ.

सांस्कृतिक उपक्रम हे विद्यापीठातील वातावरणाला प्रसन्न आनंदी ठेवतात. विद्यापीठ परिसराला जिवंतपणा प्राप्त करुन देतात. विद्यार्थ्यांच्या सहभागाने सांस्कृतिक उपक्रमाची ओढ वाढते व सांस्कृतिक उपक्रमाद्वारे विद्यार्थी वाङमयीन सांस्कृतिक, सामाजिक सहभाग , क्रिडा अशा उपक्रमामध्ये आपला सहभाग नोंदवितो.

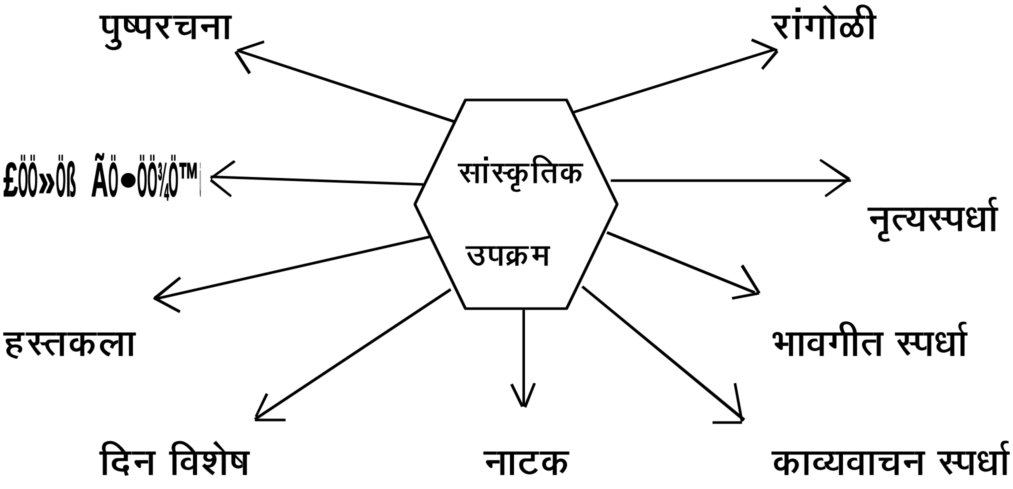

सांस्कृतिक उपक्रमातून या सर्व गोष्टीना चालना, प्रोत्साहन मिळते. सांस्कृतिक उपक्रमाद्वारे व्यक्तीला आपले सुप्त गुण प्रकट करण्यास चालना मिळते. सुप्त गुणांना वाव मिळते. कोणतीही प्रक्रिया पार पाडतांना निश्चित उद्दीष्ट्ये जो पर्यंत समोर ठेवत नाहीत तो पर्यंत त्या क्रियेला

दिशा मिळणे कठीण आहे.शिक्षणाचे कार्य तर मानवाच्या व्यक्तिमत्व विकासाचे कार्य असल्यामुळे याची उद्दीष्ट्ये जर स्पष्ट झाली नाहीत तर त्या कार्याचे स्वरुपही स्पष्ट होणार नाही. त्याला निश्चित वेग प्राप्त होणार नाही.

- जॉन ड्युई

सांस्कृतिक उपक्रमाद्वारे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास साधला •ÖÖŸÖÖ. ×¾Ö ª Ö£µÖÖ“ÖÖ †ÖŸ´Ö×¾ÖÀ¾ÖÖÃÖ ¾ÖÖœŸÖÖ. ×¾Ö ª Ö£Öá †Ö¯Ö»Ö ×¾Ö“ÖÖ¸ ¾µÖŒŸÖ करायला शिकतो. विद्यार्थ्यांच्या सुप्त गुणाला वाव मिळते.

1.2 संशोधनाची गरज :-

विद्यापीठ स्तरावरवर विद्यार्थ्यांना आपले सुप्त गुण क्षमता कला यांना वाव देण्यासाठी सांस्कृतिक कार्यक्रम याची गरज भासते. सांस्कृतिक उपक्रमामध्ये नाटक, नृत्य, स्पर्धा, भावगीत स्पर्धा, काव्यवाचन स्पर्धा, पुष्प रचना स्पर्धा, थाली सजावट, हस्कला, रांगोळी यांचा समावेश होतो. या विविध उपक्रमाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकासाला चालना मिळते. हे सर्व कार्यक्रम घेण्याची जबाबदारी विद्यार्थी कल्याण विभागाची असते. विद्यार्थी कल्याण विभागाद्वारे कार्यक्रमाचे काटेकोरपणे नियोजन केले जाते व अंमलबजावणी चांगल्या प्रकारे होते की नाही हे अभ्यासण्यासाठी संशोधनाची गरज आहे.

संशोधिकेला विद्यार्थी कल्याण विभागाचे कामकाज कसे चालते ? या विभागाद्वारे कोणकोणत्या योजना राबविल्या जातात ? कोणकोणते कला प्रकार सांस्कृतिक उपक्रमात समाविष्ठ केले आहेत. याचा सर्वांगिण अभ्यास करण्याची गरज आहे असे वाटते. कारण या गोष्टीचा अभ्यास केल्यानंतर सांस्कृतिक उपक्रमाचे महत्व पटणार आहे. तसेच विद्यार्थ्यांना या उपक्रमा बद्दल काय वाटते ? हे देखील जाणुन घेण्याची गरज आहे.

ज्या प्रमाणे शाळेत अभ्यासानुवृती उपक्रम राबविले जातात. त्याच प्रमाणे विद्यापीठातून पण उपक्रम राबविले जातात. विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकासासाठी विद्यार्थी सहभाग कसा नोंदविला जातो याचा अभ्यास करण्याची गरज आहे.

1.3 संशोधन समस्येचे महत्व :-

सांस्कृतिक उपक्रम म्हणजे अभ्यासानुवृती उपक्रमात समाविष्ठ होणारा एक घटक आहे. सांस्कृतिक उपक्रम केवळ उपक्रम म्हणुन चालणार नाही तर सांस्कृतिक उपक्रमा अंतर्गत विद्यार्थ्यांचा सर्वांगिण विकास होण्यास मदत होते. या उपक्रमामुळे शिक्षण प्रभावी होण्याची शक्यता †ÖÆê.

विद्यापीठ स्तरावर घेतले जाणारे उपक्रम म्हणजे सण, उत्सव, सांस्कृतिक कार्यक्रम हे आहेत. सदरील उपक्रम विद्यापीठ स्तरावर राबविल्यास विद्यार्थ्यांमध्ये निश्चित विकास साधला जाणार आहे.

विद्यापीठ स्तरावर अभ्यासानुवृती उपक्रम राबविण्यासाठी विद्यार्थी कल्याण विभागाची निर्मिती झाली व या विद्यार्थी कल्याण विभागाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकासासाठी प्रयत्न केले जातात. हे प्रयत्न यशस्वी ठरतात की, नाही. विद्यार्थ्यांना या उपक्रमाचा, योजनाचा लाभ मिळतो की नाही हे पाहण्यासाठी या संशोधनाची आवश्यकता आहे.

भारताचे दिवंगत पंतप्रधान लाल बहादुर शास्त्री यांनी जय जवान जय किसान हा नारा दिला. त्यानंतर माजी पंतप्रधान श्री अटल बिहारी वाजपेयी यांनी या नाऱ्यासमोर जय विज्ञान जोडले. आजचे युग विज्ञान युग आहे. काळा बरोबर पाऊले उचलायची असतील तर सांस्कृतिक उपक्रमाना प्रोत्साहन दिले पाहिजे.

1.4 समस्या विधान :-

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील सांस्कृतिक उपक्रम व योजना यांच्या अंमलबजावणीचा आढावा.

(2012-17).

1.5 संशोधन समस्येची कार्यात्मक व्याख्या :-

1) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ :-

मराठवाड्यातील एक नामांकित नाव आहे. 17 ऑक्टोबर 1994

मध्ये या विद्यापीठाची स्थापना झाली असून या विद्यापीठाचे कार्यक्षेत्र नांदेड, लातूर, परभणी, हिंगोली या चार जिल्ह्या पुरते मर्यादीत आहे. विद्येची अन् पवित्रतेची इथे ज्ञानधारा वाहते. (फ. मु. शिंदे)

2) सांस्कृतिक उपक्रम :-

विद्यार्थ्यांच्या विकासासाठी राबविले जाणारे विकासात्मक व कलागुणांना साद देणारे कार्यक्रम म्हणजे सांस्कृतिक उपक्रम होय.-संस्कृती पुजन.

3) योजना :-

एखादे कार्य करण्याची रुपरेषा म्हणजे योजना होय.

4) अंमलबजावणी :-

अंमलबजावणी म्हणजे आदेश किंवा हुकूम प्रत्यक्षात आणणे.

†´Ö»Ö - Ã¾Ö“”¡

बजावणी - कार्य घडऊन आणणे

1.6 संशोधनाची उद्दीष्ट्ये :-

1) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील सांस्कृतिक उपक्रमाबाबत माहिती मिळविणे.

2) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील विद्यार्थी कल्याण विभागाने राबविलेल्या विविध उपक्रमांचा अभ्यास करणे.

3) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील विद्यार्थी कल्याण विभागाने राबविलेल्या योजनाचा अभ्यास करणे.

4) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील विद्यार्थी कल्याण विभागाच्या प्रत्यक्ष कामकाजाचा अभ्यास करणे.

5) स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील विद्यार्थी कल्याण विभागाच्या कामकाजाच्या अंमलबजावणीचा अभ्यास करणे.

1.7 संशोधनाची व्याप्ती :-

1) Ã£Öôï :-

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ विष्णुपूरी, नांदेड या विद्यापीठातील विद्यार्थी कल्याण विभागा संबंधीत व्याप्त असे संशोधन †ÖÆê.

2) काल :-

हे संशोधन 2012-17 या शैक्षणिक वर्षा पुरते संबंधीत आहे.

3) ×¾ÖÂÖµÖ :-

हे संशोधन स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील सांस्कृतिक उपक्रम व योजना यांच्या अंमलबजावणीच्या अभ्यासाशी संबंधीत

†ÖÆê.

1.8 संशोधनाची मर्यादा :-

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातील विद्यार्थी कल्याण विभागापुरते मर्यादीत आहे.

1) Ã£ÖÔê :-

इतर संलग्नीत अभ्यास केंद्राचा विचार केला जाणार नाही.

2) काल :-

शैक्षणिक वर्ष 2012-17 पुरतेच मर्यादीत.

3) ×¾ÖÂÖµÖ :-

हे संशोधन स्वा.रा.ती.म.विद्यापीठातील सांस्कृतिक उपक्रम व योजना यांच्या अंमलबजावणीच्या अभ्यासापुरते मर्यादीत आहे.

1.9 संशोधनाची पध्दत :-

प्रस्तुत संशोधन समस्येचा अभ्यास करण्यासाठी सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर करण्यात येईल.

1.10 संशोधनाची साधने :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधिकेने मुलाखत साधनाची निवड केली आहे. व दुय्यम स्त्रोत म्हणून वार्षिक अंकाचा वापर केला जाईल.

1.11 वेळापत्रक :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी पुढील प्रमाणे संशोधन कार्याचे वेळापत्रक

	Ši¸ìx¾Ö»Ö †ÖÆê.	
अ.क्र.	ŸÖ¯Ö×¿Ö»Ö	कालावधी
1	संशोधन विषय	†ÖŒ™üÖ²Ö¸ü -2017
2	पुर्व संशोधन साहित्याचा आढावा	±êú²ÖÎã¾ÖÖ¸üß - 2018
3	संशोधन आराखडा	•Öã»Öî - 2018
4	माहिती संकलन साधन निर्मिती व	नोव्हेंबर - 2018
	प्रमाणिकरण करणे	
5	माहिती संकलन	±êú²ÖÎã¾ÖÖ¸üß - 2019
6	माहिती विश्लेषण	´Öê - 2019
7	अहवाल टंकलेखन	ऑगस्ट - 2019